

KUTATÁS KÖZBEN

Agresszió az iskolában

Az elmúlt hónapokban néhány alkalommal a média különféle csatornákon keresztül (tv, országos napilapok) beszámolt arról, hogy néhány iskolában a tanulók agresszív módon léptek fel a tanórákon a pedagógusokkal szemben, és ez több alkalommal oda vezetett, hogy a tanulók fizikailag bántalmazták tanárukat. A közvéleményt az újságok híradásai, illetve az interneten bemutatott, az eseményekről készült mobil-telefonos felvételek sokkolták és széles körű szakmai (és társadalmi) vita bontakozott ki. A történetek nyomán a főváros által fenntartott középiskolákban került sor arra a kutatásra, melynek célja az volt, hogy feltárja, melyek azok a tényezők az iskolákban, amelyekkel kapcsolatos történések az iskolai élet szereplői között elvezethetnek oda, hogy a felmerülő probléma kapcsán a felek agresszív megoldásokat alkalmaznak.

A kérdőíves kutatás mellett 16 darab, a rendőrségtől kapott „problématérkép” alapján kiválasztott iskolában készítettünk az intézmény vezetőjével interjút, valamint az intézmény vezetője által kiválasztott diákok körében fókuszcsoporthoz beszélgetéseket. Cikkünk e beszélgetések tapasztalatairól szól.

A tanulókkal folytatott fókuszbeszélgetések témáját elsősorban az iskolákban tapasztalható agresszió jelensége adta, az, hogy miképpen vélekednek a diákok az iskolájukban és az iskolához kapcsolódó területeken előforduló fizikai agresszióról, és a különböző mértékű fizikai és lelki típusú bántalmazásokról.

Az okok

A tanulókkal folytatott beszélgetések folyamán a résztvevők mindegyike a társadalomban is tapasztalt agresszív viselkedéseket látja az egyik alapvető problémának, amelyek különböző formában betörtek az iskolákba. Szintén sokan említették – gyakorlatilag egymás szavába vágva – a média hatását, utalva arra, hogy a mai gyerekek milyen mese és más jellegű filmeket, néznek meg, amelyekből többnyire sugárzik az erőszak, és szinte sugallja a számukra azt, hogy a problémák és konfliktusok megoldása más módon, mint erőszakkal nem is történhet meg.

„A médiának köszönhetően már egészen kicsi gyerekek is sokkal vadabban reagálnak dolgokra, mint ahogyan mi tettük. A kistestvérem is olyan meséket néz néha, amitől még egy felnőtt ember is agresszív lesz.” (16 éves lány)

Problémának látják azt, hogy a „médiavilág” és valóság számos tanuló gondolkodásában összemosódik, és ez nehezen kezelhető helyzeteket eredményez a hétköznapi életükben, cselekményeik során.

„Rendeteg olyan játék van, akár mennyiszer meghalhat, ilyen lövöldözős meg mit tudom én, és lehet, hogy ebből is fakad az, hogy nem fogják fel, hogy az életben az nem

úgy van, hogy odamegyek egy emberhez, jól leszúrom, de utána ő nem fog újjáéledni.” – mondja egy 17 éves lány.

„Szerintem a most ovis gyerekek, ha felnőnek már csak verekedni fognak, ha valami problémájuk lesz, mert a filmekből és a mesékből is csak ezt látják.”

A média mellett, a tanulók szinte kivétel nélkül a szülők felelősségét emelték ki. Úgy látják, hogy az bátorítja ezeket a gyerekeket, hogy látják, nincsenek következményei annak, ha viselkedésükkel, provokálásikkal megfertőzik az iskola légkörét, rendszeresen megbontják a tanítási órák menetét.

Megpróbálták pontosítani, hogy mi a szülők kötelessége a gyermeknevelés során, valamint azt is, hogy mit tehet az iskola az egyre gyakoribb konfliktusokkal kapcsolatban. Alapvetően úgy látják többen is, hogy a gyermekek „sorsa” e tekintetben már a korai években eldőlt, és ezért hangsúlyozzák a szülők és a család feladatát. A későbbiekben – vélik – az iskola vajmi keveset tehet, mert a tanároknak a hagyományos és ma már alig-alig alkalmazható eszközökön túl nincsenek eszközeik, valójában eszköztelenek. „Ha nem kap a gyerek egy megfelelő nevelést, akkor bármit lehet vele csinálni, egy 16 éves embert, már nem lehet visszafordítani... itt bent 45 perc alatt nem lehet. A tanárnak dolga az, hogy fegyelmezzon, de azt kellene, hogy jelentse, hogy ha a tanár azt mondja a gyereknek, hogy te most üljél le és maradjál csendben, akkor annak a gyereknek azt kéne csinálni. Most nem neki kell már megtanítania arra, hogy a tanárt tisztelni kell és a tanár, amit mond, annak úgy kellene lennie...” (17 éves lány)

A tanulók egy másik körének határozott véleménye az, hogy a problémás tanulók esetében a szülőt nem is érdekli, hogy a saját gyereke mit tesz az iskolában vagy azon kívül. „A gyereknevelésben, de már otthontól, de kiskortól kezdve, hogy értelmesen legyenek nevelve a gyerekek, meg azt, hogy a gyerekekkel foglalkozzanak a szülők, mert nincs is velük foglalkozva, azért fájulnak oda, ahova fájulnak.” – mondja egy 16 éves fiú.

A beszélgetések során a tanulók világosan kiemelték, hogy a szülőknek azért is nevelnie kellene a gyereket vagy nevelni kellett volna, mert kamaszkorban már nem segít az, ha a szülő rászól a gyerekére, mert – megfelelő nevelés hiányában – már nincs tisztelet talán a szülők iránt sem. „A szülő a felelős érte, mert a szülő dolga lenne, hogy a gyereket nevelje.” (17 éves lány)

A tanulók többször megemlítették a tiszteletet, amely nagyrészt hiányzik az iskolákból, egyrészt a tanárokkal szemben, másrészt pedig a diákokkal szemben is. Többen említették erre példának a fiúk és lányok közötti kapcsolatok „minőségi” változását, amely nem csak a verbális kifejezések terén, hanem sok esetben fizikailag is megmutatkozik.

Sokan látják ezt úgy, hogy itt mindig olyan dolgokról esik szó, amelyeknek a megoldására az iskola már nem képes, mert ezeket a családokban, a gyermekkorban kell a szocializáció során kezelni. A tekintély tiszteletének a teljes hiányáról számolnak be néhányan, jelezve azt, hogy maguk is elfogadhatatlannak tartják azt a hangnemet és tónust, amelyet néhány osztálytársuk a tanárokkal szemben használ.

„Szerintem ezt nem a tanároknál kellene kezdeni, hanem ezt otthon kéne elkezdni.

Ezt ovis kortól kell, amikor el vannak kezdve a beszoktatáshoz a közösségbe, onnantól kezdve kellene. Igen is mindenki egyenrangú és, hogy ne csináljanak ilyeneket. Egy tanult felnőtt embert de egy alap felnőtt embert, de főleg egy tanult felnőtt embert, hogy egy ilyen szinten ne tiszteljenek, mint amik itt vannak, ahogy beszélnek diákok tanárokkal az egyszerűen hányinger! Nincsen tisztelet!” (17 éves lány)

Komoly problémaként vetették fel többen azt is, hogy a tanulni vágyó diákoknak azért van nehéz dolguk, mert az iskolában néha már titkolni kell, ha valaki szeretne tanulni, ha felnéz a tanárára, és mondjuk a mentorának tekintheti. Akkor az osztálytársak szemében a tanulni vágyó fiatalról olyan kép alakul ki, hogy „becsicskul” vagy „gizdázik”, vagy egyszerűen csak csíra az illető. Ha a diákok megkapják ezeket a jelzőket osztálytársaiktól, akkor ez a helyzet akár a teljes kiközösítésig is elvezethet.

„Valaki okosabb, mint a többiek és elkezdik csúfolni, hogy stréber és elindul egy lelki terror, ami nagyon hosszú ideig tarthat.” (17 éves lány)

Figyelemreméltó volt az is, hogy a diákok kiemelték: az elvált szülők gyerekeinél – szerintük – még több problémát jelenthet a csonka család megléte, mert „elvált szülők nevelik, és nem tudnak rájuk annyit figyelni. Inkább hagyják a barátaikkal lógni őket, akik lehet, hogy sokkal rosszabbat tesznek nekik.” (16 éves lány). Arra is felhívták a figyelmet, hogy az is problémaforrás, ha a szülők újrահázasodnak. A szülők felelőssége, hogy a családtagok közötti kommunikációnak a hiánya vagy rossz minősége ne segítse elő az agresszív megnyilvánulásokat. „A legtöbb gyerek az agresszivitással próbálja leplezni azt, hogy otthon nem működik valami, a szülők közül egy csomóan nem is tudják, hogy milyen a gyerekük igazán, mert otthon csak bevágják magukra az ajtót és nem is kérdezik meg tőlük, hogy mi volt az iskolában.” (18 éves lány)

Az egyik tanuló rámutatott arra, hogy nem meglepő annak a tanulónak az agresszivitása, aki „azt látja, hogy az apja folyton pofonnal old meg mindent, az nagyon kihathat a felnőtt korára, mert azt gondolja, hogy az jó megoldás.” (17 éves lány) A családon belüli agresszivitás kisugárzó hatását többen megerősítették.

Az iskolai agresszív magatartás okait keresve bizonyos mértékig meglepő volt, hogy a tanulók többsége a családból eredő problémákra mutatott rá, jelezve, hogy pontosan érzékelik azokat a nagy horderejű változásokat a családokon belül, amelyekről az elmúlt évtizedben számos kutatás is beszámolt már. Azt is pontosan jelezték, hogy érzékelik azt az értékvesztést, érték módosulást, amely a társadalomban végbement. Néhány esetben úgy vélték, hogy az új, többnyire materiális értékek megjelenése önmagában is forrásává válhat a tanulók egymás, valamint tanáraik közötti összeütközésének.

Hol és milyen formában jelenik meg az agresszió?

A megkérdezett iskolákban a tanulók többsége már találkozott közvetlenül vagy közvetve a verbális és/vagy a fizikai agresszió valamelyik fajtájával.

Annak, hogy mi okozhat egy-egy konfliktust kiváltó eseményt a diákok között számos előre nem látható oka lehet. Kezdődhet a balhé abból, hogy valaki csak ott van. A személyes jelenlét önmagában ok lehet egy másik számára. Ok lehet az illető tanuló öltözködése, vagy éppen szubkultúrája, valahová tartozása is veszélyforrást idézhet elő önmagának. „Az osztályokban a nagy létszám miatt nagyon sok kisebb csoport van, ami csak attól is kialakul, hogy ki milyen zenét szeret, nem kell ennél több és komolyabb ellentét, de máris feszültség van. Az is számít, hogy ki honnan jön.” (18 éves lány)

A különböző klikkek átszólogatnak egymásnak, és nem feltétlenül azért, hogy beszélgessenek egymással, sokkal inkább azért, hogy kötekedjenek, és megpróbáljanak minél markánsabb szöveget közvetíteni a többiek felé: „Beszólogatnak egymásnak ebből majdnem mindig verekedés a vége. A kötekedők szokták kérni, hogy akit bántottak, még ő

kérjen bocsánatot... A lányoknál is sűrűn előfordul, mert azt hiszik, hogy ők a nagylányok.” (18 éves lány)

„Egy gúnyos mosoly miatt is múltkor elkezdte fojtogatni az egyik osztálytársnőnk a másikat” (17 éves lány)

Az agresszió ilyen mértékű megnyilvánulásai előre vetíthetik, hogy nem feltétlenül azért nem fog iskolába járni a tanuló, mert gyengén teljesít a tantárgyakból, hanem mert fél az iskolában, hogy a következő alkalommal már talán le is szúrhatják. (!)

A fiatalok elmondták, hogy egymást uszítják, ha verekedés történik, ilyenkor mindenki megpróbálja felvenni saját mobil telefonjára, az aktuális eseteket, mert jó bulinak gondolják. Aztán jön a csengő, amire a tanuló is utalt és vége lesz az előadásnak. Utána „semminek nézzük egymást, aztán el van intézve az egész”. (17 éves fiú)

Volt, aki azzal érvelt: „hogyan csak jópofának tűnjének, olyan dolgokat is megtesznek, amiket egyébként a »rosszarcok« nélkül nem tennének”. (16 éves fiú) Többen nevetgéltek az elhangzottakon, és úgy gondolták, hogy ez a fajta feltűnés „becsicskulása” a másik tanulónak, hogy esetleg beveszi legközelebb egy jó balhéba a bandavezér.

A tanulók között kirobbanó konfliktusok mögött számos esetben „beszólások” vannak, amelyek szinte mindig többet jelentenek annál, amit a tanuló éppen mond a másiknak. Társadalmi, szociális és kulturális különbségekből adódó feszültségek csapódnak így le, emellett természetesen, hogy az is lehetséges, hogy valaki csak „jópofa” szeretett volna lenni. „Az egyik osztálytársam »rászokott« valamire, amiről úgy gondolta, hogy jó poén és tesztele az idegeimet, hogy elkezdett köcsög gettó niggernek szólítani, én meg mondtam, neki, hogy francia zsidó...” – mondja a 17 éves fiú. A történet elmesélése közben a diák nevetett, és többiek sem találtak ebben semmi kivetnivalót...

A tanulók közül sokan nagyon rosszul viselik a verbális agressziót, és sok esetben keresték, hogyan tudnának ellene védekezni vagy azt, kihez fordulhatnának segítségért. A következő eset azért jellemző, mert mutatja, hogy a konfliktusok nagyon sokszor nem érik el a nyilvánosságig azt a szintjét sem, hogy az osztályfőnök tudomására jusson az eset. „Három éven át piszkáltak, az egyik osztálytársam szavakkal bántott nagyon sokat, és ez sokkal rosszabbul esett, mintha megütött volna. Ha lelkileg valakit folyamatosan bántanak, akkor az mindenre kiható.” (17 éves lány) Egy másik tanuló erről így nyilatkozik: „hiszen a lelki agresszió, amikor valakinek a lelkét bántják meg, az sokkal komolyabb károkat okoz. Igaz, hogy nem látható, de sokkal lassabban gyógyul, mint egy verés vagy ütés helye. A megverés okozta kiszolgáltatottság érzése sokkal tovább érezteti a hatását, mint egy monokli gyógyulása.”

A tanulók jól látják, hogy a szóbeli agresszió lépten nyomon utolér bennünket, nem csak az iskola falain belül hallhatjuk azokat a megszólításokat. A kifejezések egy része a médiából származik, más részét a különféle baráti és más jellegű kapcsolatokról szedik fel a tanulók: „Robotfejű meg droid” –mondja egy 17 éves fiú. Leginkább az jelenti a problémát, ha a kifejezések súlyosan megalázóak („nekem te csak törölköző vagy”). Ezekben az esetekben a tanulók egyetlen megoldást látnak, a szóbeli sértésekre fizikai agresszióval válaszolnak.

Az is gyanítható, hogy a kifejezések mögött az osztályban, az iskolában jelenlévő hierarchia fejeződik ki, amit az érintettek így is igyekeznek megerősíteni, legitimációját folyamatosan biztosítani. A konfliktus lehetősége már a köszönés pillanatában benne van: „Mi van te csicska?” „Szia te csíra.”

Több tanuló úgy gondolja, hogy az iskolában mindenkinek elsősorban magáért kell kiállnia, a pozíciót mindenkinek magának kell elnyernie, mert ez már nem az óvoda, hogy ha valamilyen sérelem éri a diákot, akkor azonnal panaszkodunk a tanároknak, és az osztályfőnököknek.

Az egyik lány hozzáfűzte, hogy „szerinte egy bizonyos agresszív alaphangulat, minden osztályban van egy-két olyan ember, aki piszkálja a másikat, akár fizikailag, akár lelkileg. De vannak kiemelkedő dolgok, amelyekről iskolaszinten vagy osztályszinten megbolydul a társaság”. (18 éves lány) Azt, hogy melyek számítanak kiemelkedő dolgoknak, arról a tanulók elmondták, az például, ha egy tanárt, vagy diákot életveszélyesen megfenyegetnek az iskolában tanuló diákok vagy egy külső banda tagjai. Az egyik iskolában történt, hogy a diák belekeveredett kábítószeres-ügyekbe, amely zsarolásig fajult.

A legsúlyosabb helyzet szemmel láthatóan a szakiskolákban van. Ezt követik azok a szakközépiskolák, ahová olyan tanulók járnak zömében, akiknek a családi háttere, életkörülményei számos problémát rejtenek magukban. Amin a diákok maguk is meglepődnek, azok a kilencedik évfolyamra járó tanulók. Úgy látják, hogy „ezek a gyerekek teljesen mások, mint mi”. „A kilencedikesek, azt hiszik, hogy ők szarták a spanyolviaszt, és bejönnek a terembe és kivágják az ajtót és akkor ő megjött. Na és akkor mi van? – én meg azt mondom, hogy én meg itt vagyok! – már négy éve.” (18 éves lány)

Jelzik, hogy az iskolában néhány tanulónál „a szünet inkább a sértegetések időszaka, kiabálnak, lökdösődnek, verekednek folyamatosan” – mondja egy 17 éves lány. A tanári ügyeletek ezen nem nagyon tudnak segíteni, mert a tanárok egyszerre nem lehetnek több helyen, ráadásul nem szívesen avatkoznak bele a tanulók közötti konfliktusokba, különösen akkor, ha az verekedésbe torkollik.

A problémát tovább növeli, hogy a kitörő konfliktusok után, amiből kisebb vagy nagyobb balhék lesznek az iskolákban, az ügy az iskolán kívül „beszéljük meg” címszóval folytatódik. Az egyik fiú, aki szemmel láthatóan sportolhat valamit, nem sokat beszélt, de megjegyezte, hogy „a fiataloknál, akár jössz-mész mindig a hátad mögé kell nézni”. Az asztaltársaságnál több diák egyetértett ezzel a kijelentéssel, sőt az egyik lány megjegyezte, hogy ő nem egy félős típus, igazi hangadónak számít az iskolában, de „éjszaka, nem merek egyedül hazamenni, még akkor se, ha csak egy félórás útról lenne szó. Halálfélelmem van, komolyan mondom, nagyon sokszor”. (17 éves lány)

Nagyobb konfliktusok esetén a kerület bandái naponta csoportosultak az intézmény előtt, mert egy fiúval akartak elbeszélgetni. Boxerrel és egyéb ütőfegyverek kíséretében érkeztek. Végül az érintett diák elment az iskolából.

A megnyilatkozások jelzik, még akkor is, ha néhány esetben jól érezhető túlzásról van szó, hogy a tanulók egy része pontosan érzi azt, hogy a város egyes pontjai egyáltalán nem biztonságosak, bármikor számíthatnak olyan helyzetekre, amelyeknek a következményei kiszámíthatatlanok. Ebben jelentős szerepet játszik az, hogy hol helyezkedik el az iskola. Jellemző, hogy azokban az iskolákban, ahová magasabb státuszú családok gyermekei járnak (és így az iskolai a város kevésbé veszélyeztetett területén helyezkedik el) nem hangzott el ilyen vélemény.

A felsőbb évfolyamokra járó tanulók arról is beszámoltak, hogy az elmondottak rájuk talán kevésbé jellemzőek.

„Az utolsó évben már nincs annyi energiája a többiek hülyeségére, mint kilencedikben, amikor még mindenki le akarja gyúrni valahogyan a másikat.” (18 éves lány)

Az egyik legfontosabb tanulsága az volt a beszélgetéseknek, hogy a tanulók felhívták arra a figyelmet, hogy az egyes iskolákban biztosan van osztályonként egy-egy olyan tanuló, aki maga az agresszió/agresszivitás forrása. Tetteivel számos esetben hozza nehéz helyzetbe társait és tanárait, akik többször – jobb megoldást nem találva – maguk is agresszívnek tekinthető reakciókkal válaszolnak.

Ezektől a tanulóktól sokan szívesen megszabadulnának, de erre ritkán adódik lehetőség. A beszélgetések alatt megfigyelhető volt egyes tanulók arcán az elkeseredés, valamint az, hogy ezekre a helyzetekre megoldást várnak. Elgondolkodtató, hogy néhány esetben szélsőséges véleményt is megfogalmaztak azzal kapcsolatban, hogy mit tennének azokkal az iskolatársaikkal, akik „megfertőzik” az intézmény és az osztály hangulatát, rettegésben tartják a tanárokat és a diákokat egyaránt. Megdöbbentő, hogy volt egy tanuló, aki annyit tudott hozzáfűzni a problémák kezeléséhez, hogy „Visszahoznám a halálbüntetést!”. (11. évfolyam 18 éves lány) A többiek, akik a beszélgetés résztvevői voltak, érdekes módon ezen a mondaton elmosolyogtak, de senki nem háborodott fel azon, hogy ezzel a szélsőséges kijelentéssel sokkolhatta volna a többi iskolatársát. (Lehet, hogy a szóban forgó lány nem mondta komolyan mindezt, de érezhető volt a hangjában, hogy segítséget vár(nak) az iskola pedagógusaitól, amelyeket ugyan szóban megkapnak, de nem érzik a tanulók ezeknek a hatásait.)

Úgy vélik, hogy az agresszióknak nem csak a fizikai részét kellene felszínre hozni, és megoldani, hanem a szóbeli részét is, amelyek lelki terrorba is átmehetnek, mint ahogy ezt egy diák megfogalmazta: „A tanárok nem veszik elég komolyan a lelki agresszivitást, azt mondják csak, hogy jól van na, nem kell vele törődni”. (18 éves lány)

Jól látszik, hogy a fiatalok történetei alapján kulcskérdés, hogy hol húzódik meg tanulónál, tanárnál a „tűrészatar”. Ezt az egyik tanuló így fogalmazta meg: „azt, hogy ki milyen szintnél mondja azt, hogy őt valamilyen agresszivitás érte, van olyan, akinél már a »jaj, de hülye vagy!« agresszivitásnak számít, van, akinél még egy pofon is csak egy legyintésnek”. (17 éves fiú)

A diákok közötti kapcsolat minősége – számos esetben jelentős eltéréssel – úgy látszik, hogy részben függ az iskola típusától, részben pedig a családi háttértől. Azokban az iskolákban, ahol a tanulók többsége megfelelő családi háttérrel érkezik – ilyenek azok a gimnáziumok, amelyek a ranglisták élén állnak – ott a brutális megnyilvánulások, amelyek adott esetben fizikai bántalmazásokhoz vezetnek ritkábbak, sőt sokszor nem is jelennek meg. Ezeken a helyeken a verbalitás szintjén vezetődnek le a konfliktusok. Azokban az intézményekben, ahol ennek az ellenkezője tapasztalható, gyakoribbak a „látványosabb” konfliktusok, a fizikai összetűzések.

A tanárok szerepéről és felelősségéről

Az iskolában zajló konfliktusok kapcsán talán a legnehezebb helyzetben a pedagógus van. Egyrészt azért, mert a tanulók közötti ügyeket neki kellene többnyire megoldania, másrészt pedig azért, mert számos esetben a problematikus helyzeteknek maga is szereplőjévé válik/válhat.

A legváratlanabb szituációk azonnal az „események közepébe” emelik a pedagógust, és nem lehet azon csodálkozni, hogy a sok esetben felkészületlen tanárok reakció nem megfelelő módon zajlanak le. Egy tanuló meséli, hogy „az egyik tanárt viszont már meg-

fenyegették, mert a tanár rá mert szólni a diákra, hogy az órán ne igyon alkoholt...”. (18 éves lány)

Hasonló helyzet alakult ki akkor, amikor a pedagógus jó szándékú fellépése váltotta ki a súlyos agressziót: „A probléma az volt, hogy egy iskolán kívüli banda konfliktusba keveredett az iskolán belüli bandával – ezt egy tanárnő megpróbálta megbeszélni velük, hogy valami jó süljön ki az egészből. A válasz az volt, hogy a külső banda megfenyegette a tanárt, hogy agyon lesz verve, megölik, meg hasonlók. Utána a tanárt mindig kísérte valamelyik kollégája haza heteken át, mert félt a tanár. A fenyegetés miatt, nem is tudtak tenni semmit a tanárok”. (17 éves lány) Ezekre a helyzetekre nincs az iskolának, mint intézménynek (szervezetnek) megfelelő válasza. Egyértelműnek látszik az, hogy az érintett iskolák pedagógusai számára olyan programokat kellene biztosítani, amelyek felkészítenék őket az ilyen és ehhez hasonló esetek kezelésére.

A másik, szinte általánosnak mondható problémát az jelenti – mint ezt már korábban jeleztük –, hogy a tanári tekintély hiánya gátlátszalanná teszi a tanulók egy részét. „Az, hogy simán letegeznek a tanárt, elküldik a kurva anyjába a tanárt, meg ehhez hasonlók. Bírálják a tanárt, ők döntenek el, hogy elfogadom -e vagy nem. Bírálják a tanár döntéseit. Most lehet, hogy rosszul dönt/döntött a tanár, mert ő is ember. Egy diáknak ehhez, ilyen formában nincs joga. Van joga elmondani normálisan a problémáit, nem pedig kirohan óráról, behisztizik, kiabál a tanárral – szóval ezt így nem.” (18 éves lány) Ezek azok a „tipikus helyzetek” amelyekről a pedagógusok úgy nyilatkoznak, hogy nincs eszköz a kezükben.

A fókuszbeszélgetések egyik sarkalatos pontja a tanárok és a diákok közötti konfliktusok forrása és a felmerülő problémák kezelhetősége volt.

Általában azt lehet mondani, hogy a diákok elítélik az agresszivitást, amelyeket az iskolatársaik idéznek elő, például bohóckodásból, csak azért, hogy „én legyek az osztályban a menő gyerek, és a többiek irigyeljenek azért, hogy én ezeket is meg merem tenni egy felnőttel/tanárral szemben”.

„Amikor egy tanár órát tartott és az iskola előtt egyes tanulók hangoskodtak, ő pedig rájuk szólt, hogy menjenek arrébb, ne kiabáljanak, mert nem tud órát tartani, a válasz az volt, »Hogy mi a faszt képzelsz magáról?«”

Azt, hogy az iskola és a pedagógusok csekély eszköztárral rendelkeznek, azt a tanulók többsége pontosan látja. A tanulók egy része, vélik, csak a jogait tudja, és ezt kívánja azonnal érvényesíteni. Nagyon gyakori a szülőkkel történő fenyegetőzés: „Hogyan fordulhat az elő, hogy a gyerek azzal fenyegetőzik, hogy behívja az apját, és akkor az apja, hogy nevelte fel a gyereket? – ő is majd megüti a tanárt, és ez miért jó?”. (16 éves lány)

„Valami jegyről volt szó, amit igazságtalannak érzett, és a tanár be is szólt a diáknak, burkoltan lehülyézte, erre a gyerek kicsit elborult és ráborította az asztalt a tanárra. Aztán behívták az apukáját, aki utána ezt szintén megcsinálta.” (18 éves fiú)

A tanárok és diákok közötti konfliktusoknak szinte minden esetben valamilyen előzménye volt. Az esetek többségében az, amit többen és sokszor hangsúlyoznak, hogy „tanárfüggő” ez a probléma. A tanulók tudják, hogy egy-egy tanárnál meddig lehet elmenni, és azt pontosan látják, hol van a határ. A pedagógus számára nehezen kezelhető helyzetek sora alakulhat ki akkor, ha tanulók rá tudnak tapintani gyenge pontjaikra. Úgy látjuk, hogy az elindult folyamatokat már ritkán lehet visszafordítani.

A következő történet elmesélője is többek között ezeket a problémákat feszegeti. Az egyik osztálytársáról beszélt, aki „elkezdett ott hisztizni, hogy mit képzelsz magáról a ta-

nár, hogy négyest mer adni – a tanár mondta, hát kislányom nem olyan a rajzod, hogy ötöst tudjak adni... de a kiscsaj mondta, hogy már pedig neki azonnal írjon be egy ötöst. Hasonló jelenet volt tavaly is, amikor a tanárnő adott neki egy hármast, és a csajsi felállt az asztalra ordított, hogy te nem tudsz osztályozni. A tanárhoz hozzávágott mindent, amit lehetett (táskát, flakont, üveget). A tanárnő teljesen kiborult elkezdett bömbölni az osztályban, rácsapott az asztalra. Mindenki kiabált, ordított és akkor bejött a gondnok, hogy mi történik itt?”. (18 éves lány)

Az is nehezen vitatható, éppen a diákok által képviselt logika nyomán, hogy ti. „a tanár is ember”, a pedagógusok sok esetben maguk válnak az agresszió forrásává átgondolatlan megjegyzéseikkel, esetleg tetteikkel. „Hogyan lehet azokat a problémákat megbeszélni, amikor egy tanár a diákok fejére azt vágja, hogy te igazából nem azért vagy itt mert tehetséges vagy, hanem azért vagy itt, mert ez egy elemi iskola, és csak akkor támogat minket az »állam-bácsi«, ha meg van a kellő létszám, és te voltál a 25 főből a 25-dik, így fel kellett, hogy vegyünk...” (18 éves lány) Amikor elmesélte a történetet, a tanuló ami nem most történt vele, még akkor is érezni lehetett a hangjában, hogy nagyon bántva érezte magát, amit a tanár mondott róla. (A beszélgetéseknél többen jelezték, hogy nekik is voltak hasonló élményeik.) Egy lány közbeszólt, hogy neki, is ezeket szokták mondani meg azt „hogy miért jöttél te ebbe az iskolába, te egy szar vagy”. (17 éves lány)

Az osztályfőnök szerepe

A beszélgetések közben több tanuló jelezte az osztályfőnök kulcsszerepét és felelősségét azoknál a konfliktusoknál, ahol tanárok és diákok közötti problémákra kell reagálni. Meghatározó jelentőségű a számukra az, hogy milyen szinten volt érzékeny az adott tanár, és az osztályfőnök az eset megoldása kapcsán.

A tanulók véleménye abban megegyezik, hogy az osztályfőnök karakterének jelentős szerepe van/lesz abban, hogy az osztályokban milyenné válik a közösség hangulata, és a tanulók egymáshoz fűződő kapcsolata. Azt is fontosnak tartották, hogy mennyire tudja/akarja képviselni az osztály érdekeit akár iskolai, vagy iskolán kívüli kérdésekben. „Szerintem az osztályfőnök feladata elsősorban az lenne, hogy az osztálya mellett kiálljon, akkor is, ha nem túl jó az osztályközösség” – fogalmazta meg egy fiú.

A tanulók elmondták, hogy az osztályfőnöknek az egyik legfontosabb feladata az lenne, hogy az egyre sűrűbben előforduló konfliktusok esetében elősegítse az ügyek gyors kivizsgálását és az, hogy a vezetőséggel egyetértve a megoldások kialakításában is szerepet játsszon.

Ugyanakkor az felszínre került a beszélgetésekben, hogy a tanulók érzékelik, hogy az osztályfőnök szerepe sokszor nem kap megfelelő hangsúlyt. Ez véleményük szerint azért van, mert a tanárok nem mindig tudják kezelni a felmerülő problémákat, illetőleg nem kezelik határozottan a konfliktusokat, és „ha az osztályfőnöknek nincs pozitív befolyásoló tényezője, egy karaktere, akkor az osztályban kialakulnak a klikkek, és előbb utóbb kettéválik az osztály és utáljuk egymást, és majd a sulis után megbeszéljük a többit”. (17 éves lány)

Azt, hogy az iskolákban a tanulók milyen pedagógiai megoldásokat tekintenek pozitív eredményeknek a különböző problémáikra, azt az osztályfőnökhöz való viszonyuk is erőteljesen meghatározza, és az „osztályon belül is csak az a baj, hogy nálunk az osztályfőnöki óra az nem abból áll – mármint a problémák kezeléséből –, hanem abból áll, hogy

beírja a hiányzásokat. Ahelyett, hogy leülne az egész osztály és megbeszelné a problémákat. A legnagyobb probléma, ha az osztályfőnökünkkel hiába beszélünk, az semmit sem tud csinálni, azt mondja, hogy nyeljük le, ilyen az élet”. (18 éves fiú)

„A problémákat megbeszéljük, vannak különböző lépések, de igazából nincs eredménye. Nagyon sok fórum volt már a problémák kapcsán, idén négy vagy öt ilyen volt. Az igazgatóval is, küldöttgyűlések is, de eredmény nem nagyon van. Jó van az a csaj, akit ezek szerint kirúgtak, de több ilyen ominózus embert rúgtak ki idén, de nem hiszem, hogy változna valami...” (18 éves lány)

Az iskolákban több diák jelezte, hogy „lenne mit megbeszélni, és hát nem beszélünk meg semmit”. (17 éves fiú)

Mindenképpen problémát jelent az, hogy a pedagógusok egy része „kiégett” és inkább csak a „túlélésre” játszik. Szeretnék, ha a tanóra, a tanítási nap véget érne, és elhagyhatnák az iskolát. „Az volt neki a legfontosabb, hogy majd hétvégén elmegy wellness-hétvégére, hogy kipihenjen minket.” (18 éves lány)

Tovább növelte a gondokat a tanulók megítélése szerint az, hogy számos iskolát összevontak. Ez rendkívül heterogén tanulói összetételeket eredményezett, amelyet a pedagógusok még kevésbé tudtak kezelni. Az egyik tanuló meglátása szerint talán azért sincs annyi ideje foglalkozni az osztályfőnöknek az osztályával, és azon belüli kisebb nagyobb nézeteltérésekkel, mert „mostanában nagyon sok iskolát összevontak, új osztályok születtek, és az osztályok között is nagy különbségek vannak.... az osztályfőnök ki is nyilvánítja, melyik csoportot kedveli az évfolyamon belül, és ez nekünk nagyon rosszul esik...”. (17 éves lány)

Mindebből az következett, hogy az iskolabezárások nyomán az új iskolákba jelentősen eltérő tudású és szociális háttérű diákokat is felvettek. Ilyen helyzetekre régebben nem volt példa. Mindez fellazította az iskola fegyelmét, és egzisztenciális kényszerek miatt kiszolgáltatottá tette a tanárokat – vélték a diákok. „A sok iskolabezárás, és épp, hogy nem zárták be a miénket – ha jól tudom –, és így már mindenkit felvettek ide!” (17 éves lány) „Itt mindenkit felvettek szabályszerűen, ide most már nem szűrik ki az olyanokat...” (18 éves lány)

„Csak hát úgy volt, hogy bezárják ezt az iskolát, ha nincs elég létszám, és így mindenkit felvettek. Tavaly négy osztály indult, jövőre nyolc osztályt akarnak indítani. Nem férünk el!” (17 éves lány)

Megpróbáltuk körül járni a beszélgetés során, hogy van-e a tanulóknak elképzelésük arról, hogy milyen tanárt tartanának a maguk számára ideálisnak? A tanulók közös egyetértésben elmondták, hogy elsősorban azt, aki kezelni tudja a konfliktusokat. Azt sem tartják jó megoldásnak, ha megfelelő tanár hiányában a tanulók egymás között intézik el a vélt vagy valós konfliktusait, amelyek a szóbeli agresszivitáson át egészen a fizikai bántalmazásig is elmehetnek.

Fontosnak tartják, hogy a tanárnak legyen kiállása, vegye észre az osztályokban kialakult csoportokat és az eltéréseket tudja kezelni, valamint nélkülözhetetlen, hogy a tanár képes legyen személyének és a szavának nyomatékot adni. Érdekelje és figyeljen oda arra, hogy az osztályában a tanulók között milyen az osztály légköre, és ezt képes legyen befolyásolni.

A tanulók szerint nem fogadható el az a pedagógusi magatartás, amely különbségeket tesz az osztályon belül a tanulók között. Milyen pedagógus az, kérdezik, aki „különbsége-

ket tesz az osztályban a klikkek között, kihangsúlyozza, hogy ki melyik csoporthoz tartozik, és ennek függvényében kommunikál az osztállyal. Ahelyett, hogy megpróbálná az osztályát összefogni, és azt közvetíteni, hogy *„Ti egy osztály vagytok...”*. (17 éves lány)

Megfelelő pedagógia megoldások hiányában, előfordulhat, hogy az iskola szabad prédává válik azon tanulóknak, akik veszélyeztetik az iskolákban a tanárokat, diákokat szóbeli agresszivitásukkal, és sok esetben nem riadnak vissza a testi erőszak alkalmazásaitól sem. *„Csak az a baj, hogy ezekre a magatartás-problémás gyerekekre sem születik megoldás, mert nem akarják észrevenni a tanárok. Pedig ezeket a problémákat a fegyelmi szinten való megoldás jelenthetné, és lenne hatékonysága is az iskolában. Így az iskolában összegyűlik 10–20–30 diák, és így alakul ki, hogy az iskolában ilyen dilinyós gyerekek vannak.”*

Fontos felismerés volt az is, hogy a diákok igényelnék azt, hogy *„megtanítanák nekünk a tanárok, hogy hogyan kellene kezelni ezeket a konfliktusokat.”* Ehhez képest meglehetősen kevésnek és erőtlennek tartják azt, ha a pedagógusok módszerei csak a diákok fenyegetéséig terjednek. *„Ne fenyegetőzzenek a tanárok, ha ilyen eset még egyszer előfordul akkor a diák ki lesz rúgva, és semmi ügymenet nincs, amit az iskolában elkövetett... Ezeket az eseteket a tanárok nagy része eltussolja, mert attól félnek, hogy elfogynak a diákok, vagy nem tudom. Talán még túl kedvesek is (persze már amelyik...). A szóbeli agresszióknak sincs semmilyen következménye.”* (17 éves fiú)

Az elmondottak alapján megállapítható, hogy az iskolai konfliktusok kezelésében meghatározó szerepe van (lenne) az osztályfőnököknek. Ehhez azonban a jelenleginél sokkal alaposabb és célirányosabb felkészítésben kellene őket részesíteni, amely lehetővé tenné számukra a szóban forgó kérdések szakszerűbb megoldásait.

Konfliktusok etnikai színezettel

Az iskolai konfliktusoknak az egyik legsúlyosabb válfaja az, amikor a tanulók közötti összeütközések etnikai színezetet kapnak. A középiskolákban, különösen a szakiskolákban egyre nagyobb számban jelennek meg roma származású tanulók, akiknek az iskolai beilleszkedése számos problémát vet fel. Az integrációs folyamatban konfliktusok sokasága keletkezik, amelyek – legyen szó tanulóval vagy magatartással összefüggő dolgokról – az iskolában etnikai dimenziót kapnak, s amelyeket az iskolák és pedagógusai számos esetben így is kezelnek.

A diákok egy része a kialakuló helyzetekben csak azt közvetíti, amit a médiában, a családban és esetleg az iskolában tapasztalt. Nagyon ritkán lehet olyan diákkal találkozni, akinél az előítéletes gondolkodás már mélyen beágyazódott a személyiségébe. Sokkal inkább valamifajta mintakövetésről van szó, amely a környezettől megerősítéseket kaphat.

Az mindenképpen tanulságos volt, hogy az interjúk készítése alatt a diákok túlnyomó többsége nem utasította el a roma származású (vagy annak vélt) osztálytársait, ám ha a problémák velük voltak kapcsolatosak, hozzátették, hogy *„persze”* roma származásúak. *„Nekem sincs effektíve bajom a cigányokkal, hogy azért mert ők azok, hanem ahogy viselkednek. Az állandó hóbörgések, én vagyok ez meg az, és akkor lehúzlak, mert én megtehetem.”* (17 éves fiú)

A fókuszbeszélgetésen a többi tanuló is egyetértett az elhangzottakkal, és előkerültek a mindennapi konfliktusok a cigány származású tanulókkal szemben, amelyekben a különböző problémák forrása nem a cigány származás, hanem sokkal inkább az, hogy a roma tanulók többségénél nincs megfelelő *„szociális érettség”*, az, ami lehetővé tenni számukra

is azt, hogy az iskolákban a viselkedésükkel ne provokálják a többi tanulót és a tanárokat. „Volt rá példa, hogy a WC-re nem lehetett bemenni, mert bezárkóztak, össze-vissza köpködték a tükröket. Azt gondolta, hogy ő a nagylány, és mindennek elmondott. Én kérdeztem tőle, hogy mégis mit képzelsz magáról? De ennyi. Nem megyünk bele ilyen csatákba, mert jön a családja aztán ad nekem... berángatnak a susnyásba.” (18 éves lány)

Voltak olyan megszólalók is, akik igyekeztek a problémát megfordítani és azt a társadalmi közhangulatot képviselni, amely szerint a roma társadalom agresszivitásának növekedését a többségi társadalom által nyújtott kedvezmények és támogatások váltják ki. „Mondjuk nekem semmi bajom a cigányokkal, de az is közrejátszik – szerintem –, hogy ő most cigány, és így bármit megtehet. Ezt ők váltják ki, ez nem rosszindulat, vagy »antiszemizmus«. Amikor vége az óráknak és az iskola előtt beszélgetünk, cigizünk, akkor többször jöttek, hogy kérjenek egy-egy cigit, de mi nem adtunk nekik, és akkor már ordibáltak, hogy persze, csak azért nem kínáljuk meg őket a cigivel, mert ők cigányok, és a cigányok nem kapnak semmit. Csak segílyt meg stb.”

Az interjúk alatt a diákok egy része többször visszatért a cigány származású tanulók iskolában tett fenyegetőzéseire. Ezeknek a hangneme számos esetben komoly riadalmat váltott ki, ami elvezethetett odáig, hogy a tanulót a szülők elvitték az iskolából. „Csapkodja a padot, leszúrat minket disznóölő késsel, hívja a barátait, hogy leszúrjanak minket disznóölő késsel. Meg ilyenek. Egyszer kölcsönkértem a könyvét, és azt mondta, hogy ha a mai napig nem adom vissza, akkor én a halál fia vagyok. Meg ilyenek. Jó én csak kinevettem, nem vettem komolyan. Nem normális szerintem, de ő biztosan komolyan mondta.”

A roma tanulókkal összefüggő konfliktusok között több tanuló véleménye szerint a roma szülők felelőssége is, mint általában a szülők felelőssége felvetődik, illetve felvethető. Többen hangsúlyozzák, hogy az olyan esetekben, „ahol van 8 vagy 9 gyerek egy kisebbségi családban, akkor is felelős lenne a gyerekért, csak hát az ember tapasztalatok alapján azt mondja, hogy nem érzi a felelősségét egy ilyen szülő. A gyerekeknek azért nincs annyi felelőssége, mint a szülőnek, mert a gyereket nevelni kéne elvileg”. A mondatok mögött számos esetben az áll, hogy a szociális hátrányok és az eltérő kulturális háttér a többségi társadalomhoz tartozó tanulók számára is teremt(het) olyan helyzeteket, amelyeknek a kezelését ők is csak konfrontatív megoldásokkal tudják elképzelni.

„Azokkal van a probléma, akik agressziókat váltanak ki a viselkedésükkel, és olyan helyzeteket produkálnak, amelyek – szerintük – viccesek, de sok tanulóból értetlenséget és sok esetben dühöt vált ki.” „Máshogy viselkednek. Más az a kultúra, szerintem, amit képviselnek. Ez egy nagy szó, de tényleg. Egy tizenharmadikos nem fog a büfé elé leülni és pénzt kéregetni. Még viccből sem.”

A roma tanulók esetében az iskolákban számos fiatal jelezte, hogy a problémákat a családján keresztül, azok bevonásával akarja erőszakkal megoldani. Agresszivitásukat erősíti annak a tudata, hogy ezáltal – úgy vélik – biztos háttérrel rendelkeznek. A tanárok a tanulók véleménye szerint ezekkel a helyzetekkel egyáltalán „nem tudnak velük mit kezdeni, de tényleg nem tudnak, mit tenni, mert igazából benne van ez az egészben, hogy a tanár nem ütheti meg, nem szólhat rájuk abszolút semmit, mert akkor megy a Roma Önkormányzathoz, és aztán akkor majd bemószerolja őket, és abból nem jön ki senki sem jól”.

A tanári tehetetlenségre mutatott rá egy másik tanuló is: „Nekem az, az érzésem, hogy a tanárok nem nagyon merik kirúgni az ilyeneket, akik ezeket megmerik csinálni, olya-

nokat, hogy biztos, hogy egy fehér embert száz százalék kirúgtak volna azonnal, ezzel a csajjal már csomószer volt hasonló helyzet, és csak most rúgták ki. Félnek a tanárok – szerintem – biztos. Sokszor beszélek az osztálytársaimmal is ezekről, és tanárok nem tudnak mit csinálni velük”.

Összegzés

A tanulók az iskolai konfliktusok megoldásában kulcsszereplőnek a pedagógusokat tekintik. Ugyanakkor jól látszik, hogy érzékelik azt, hogy a feladatok megoldásához a pedagógusok csekély eszköztárral rendelkeznek. Az is világos a tanulók egy része előtt, hogy a közoktatásban lezajló folyamatok nem minden esetben kedveznek az agresszió megfékezésének. Az iskolabezárások és összevonások sok esetben olyan tanulói összetétel kialakulásához vezetnek, amely kezelhetetlen a pedagógusok számára.

Azt is megfogalmazták a tanulók, hogy nem lehet ezt a problémát a szülők felelőssége nélkül tárgyalni. Sokan úgy látják közülük, hogy azokban az esetekben, amikor a szülői ház nem tett meg mindent a nevelés terén, akkor már az iskolának csak csekély reményei lehetnek a sikeres kompenzációra.

Különösen a szakiskolák esetében jelent meg az, hogy az iskolai konfliktusok egy részének erős etnikai színezete volt, amelynek az eredete abban kereshető, hogy ezekben az iskolákban sokkal magasabb arányban jelennek meg a roma származású tanulók, mint az érettségit (is) nyújtó középiskolákban. Az ilyen jellegű problémák kezelésére az iskoláknak és a pedagógusoknak nincsenek módszereik és megoldásaik.

Mayer József & Vigh Sára

Társadalmi-dráma az oktatás szolgálatában

A színházi nevelés és az „iskolai erőszak”

„Mivel a színház (...) határszituációkat hordozó, veszélyes, önmagát megkétszerező játék, konvencióknak kell szegélyeznünk: olyan eszközöknek, melyek a helyszínt és magát az eseményt biztonságossá teszik. Biztos térben, biztonságos időben a cselekvések egészen a szélsőségekig is elmehetnek, s még szórakoztatnak is.”

(Richard Schechner: A performansz)

Az itt olvasható esettanulmány egy olyan kutatás részeként született, amely a színházi nevelés pedagógiai hatékonyságával, hatásaival, recepciójával foglalkozik, és kiemelten e módszer társadalmi hasznosságát vizsgálja. Konkrétabban azt a tanulási folyamatot, amely a színházi nevelés terében jön létre, és amelyben a társadalmi, illetve a társas együttéléssel kapcsolatos tudások, készségek, tapasztalatok megmozdulnak, egyeztetésre kerülnek, és újrafogalmazódnak. A kutatás egy kiválasztott színházi nevelési program recepcióját vizsgálta különféle befogadói csoportok körében. A közel 10 hónapos, kvalitatív módszereket alkalmazó kutatás során végigkövettem a legnagyobb magyarországi színházi nevelési társulat, a Káva Kulturális Műhely egy programjának teljes kidolgozását